

dalších zásadních otázek, byť na jejich řešení musel rezignovat. Patří sem rozdělení dotčených staveb nejen dle jejich funkce (profánní, sakrální), ale i s ohledem na jejich stavebníka (městské, dvorské, biskupské, řádové apod.) a možné vazby obnášející rovněž transfer vizuálních detailů, celků i symboliky.

První dvě kapitoly lze označit za předskokany hlavního textu. Kroupa v nich pojednává obecně o raně gotickém ornamentu celého 13. století. Do bloku přibližujícího první polovině 13. věku se pak řadí další dva texty. Nejprve je čtenář prostřednictvím francouzských příkladů obeznámen s počátky raně gotického ornamentu v širším kontextu, následně je pozornost přesunuta zejména do cisterciáckého prostředí střední Evropy a Čech. Exkurzy jsou v knize rozvrženy nahodile a hned u umístění prvního z nich, nazvaného „Románský dekor v raně gotické architektuře“ (s. 27), došlo zřejmě k chybě; text odpovídající exkurzu zde chybí a pod nadpisem začínají rovnou jednotlivá katalogová hesla k první polovině 13. století. Kde to rozsah zachování památek a stav bádání dovolil (platí ve stejné míře i pro období druhé poloviny 13. století), věnil autor do monografických textů také zařazení stavby do historického kontextu, její dataci a stručný stavební vývoj. Detailní formální analýza zahrnuje i analoie z dalších zemí a odkazy na literaturu.

Oddíl věnovaný druhé polovině 13. století uvozují opět dvě dvojice syntetických kapitol: první se zabývá vznikem a vývojem typů raně gotického naturalistického rostlinného dekoru nejprve v Evropě a následně v českém prostředí, druhá je rozborem rostlinného dekoru poslední třetiny 13. století – nejprve opět v rámci střední Evropy, posléze v Čechách. Za těmito texty je vložen exkurz, ve kterém se Kroupa snaží nastítnit složitou otázku provázanosti společenských poměrů a raně gotické vegetabilní ornamentiky. Mezi katalogovými hesly k jednotlivým lokalitám jsou pak zařazeny čtyři exkurzy odkazující k dalším zajímavým tématům: protorealistické typy raně gotického rostlinného dekoru, polychromie, provedení v terakotě a historizující tesané vegetabilní dekor ve druhé polovině 13. století.

K výčtu, natož ke zhodnocení 68 monografických hesel není na tomto místě dostatek prostoru, lze však konstatovat, že autor přistoupil ke zpracování i jednotlivě dochovaných fragmentů velmi precizně. Tajemstvím pro mě zůstal klíč sledu jednotlivých položek; pro větší přehlednost a systematickosti by neškodilo jejich abecední uspořádání.

Podle závěrečného shrnutí nevznikla v Čechách během 13. století kromě několika výjimek

(kostel sv. Bartoloměje v Kolíně, hradní kaple na Bezdězu) žádná centra produkující nové typy ornamentu. Ten byl v hojné míře přebírán zejména z cisterciáckého prostředí (Ebrach, Zwettl, Lilienfeld, na Moravě Velehrad, Tišnov) a z biskupských staveb (Bamberk, Magdeburk, Naumburk, Míšeň) v okolních zemích. Kroupa dále poukazuje na možný přímý francouzský vliv v případě bývalého cisterciáckého kláštera v Hradišti nad Jizerou (spojováno s katedrálou v Remeši) a na dosavadní neprůkaznost použití spolí s rostlinnou ornamentikou. Podnětná je otázka způsobu, resp. načasování zpracování tesaného ornamentu – zda k němu docházelo před jeho osazením, nebo, jak je často z nedokončené práce zřejmé, na již osazených kamenných blocích. V této souvislosti autor zmiňuje s ohledem na mistrovskou úroveň zpracování dekoru (opravdu vždy rozdílné?) kategorie kameníků a sochařů. Závěrečná noticka je věnována přelomu 13. a 14. století, kdy dochází k akcentování dekorativnosti ornamentu na úkor naturalismu předchozího období.

Publikaci Pavla Kroupy lze ocenit především jako obdivuhodnou materiálovou práci, jež bude přínosným zdrojem relevantních informací i obrazové dokumentace. Z ryze uživatelského hlediska bych doporučovala volit sazbu textů do dvou sloupců i mimo katalogová hesla a exkurzy. Zbývá jen vyslovit přání, aby bylo téma v obdobném rozsahu zpracováno také pro moravské a slezské milie.

MARTINA KUDLÍKOVÁ

Karel IV. a Emauzy. Liturgie – text – obraz, edd. Kateřina KUBÍNOVÁ et al., Artefactum – Ústav dějin umění AV ČR, Praha 2017

353 s., ISBN 978-80-86890-92-0

V rámci výstavy *Slovanský klášter Karla IV. Zbožnost, umění, vzdělanost* byla v říjnu 2016 uspořádána konference, jež navázala na předešlá dvě vědecká setkání ve zdech tohoto konventu. Zatímco konference konaná roku 1972 se zabývala tématem jazykové i kulturněhistorické problematiky kláštera a jeho založení, druhé setkání v roce 2003 tematizovalo převážně fundaci samotnou a roli nástěnných maleb v klášteře. Zájem o uměleckou výzdobu byl tehdy podnícen nálezem tzv. uppsalského rukopisu, v němž

Margarete Andersson-Schmitt identifikovala popis scén odpovídající malbám v ambitu (1995).

Úvodní příspěvky anotované publikace, jejichž společným jmenovatelem je písemnictví, pracují převážně s dochovanými fragmenty z bývalé knihovny Slovanského kláštera. Václav Čermák uvádí problematiku studií *Ke kořenům církevněslovanského písemnictví kláštera Na Slovanech*, v níž se vyjadřuje ke zkoumání vztahů chorvatského a českého písemnictví a role Slovanského kláštera. Analogicky se problematice českohlaholského písemnictví věnuje příspěvek Miroslava Vepřeka, který z dochovaného fondu vybírá a stručně uvádí české jazykové památky, mezi něž se řadí českohlaholský kolofon *Remešského evangeliáře*, *Česká bible hlaholská* či *Staročeský hlaholský Comestor*. Martina Kramarič navrhuje rozbor chorvatského překladu *Zrcadlo člověčieho spasenie* (překlad latinského spisu *Speculum humanae salvationis*), jehož text se zachoval v úplnosti pouze v tzv. Krumlovském sborníku; nejnovější výzkum autorky uvádí znovu ke zvážení úvahu o existenci „staročeského archetypu“ překladu.

Následující čtyři studie zaštiťují téma hudby a liturgie. David Eben si ve stati zaměřené na zpěvy ze strahovských hlaholských zlomků klade otázku, zda zlomky nejsou „svědky druhého života slovanské komunity“ po roce 1419, kdy byl klášter zabrán husity, a jaký byl jejich vztah k pražské chorální tradici. Jurij Snoj v příspěvku *Nově objevený zlomek rukopisu hlaholského chorálu* podrobil tento fragment rozboru, v jehož rámci si položil i otázku, jaký druh slovanské liturgie husité praktikovali ve Slovanském klášteře a zda mohli dále užívat církevní slovanštinu. Slovanský klášter ve spojitosti s písní sv. Vojtěcha *Hospodine, pomiluj ny*, v níž se dochovaly staroslověnské prosebné litanie a která byla v době Karla IV. povýšena na součást nového korunovačního řádu, představuje Tomáš Slavický. Lukáš Matoušek pak srovnává vyobrazené torzálně dochované hudební nástroje v rukou andělů na nástěnných malbách v ambitu kláštera s postavami andělů z Velké věže hradu Karlštejna.

Matouškův text je pomyslnou spojnici s uměnovědnými studii zabývajícími se architektonickým řešením kláštera a jeho nástěnnou výmalbou. Klára Benešová v první z nich zkoumá okolnosti výběru řádu slovanských benediktinů a karmelitánů na Novém Městě pražském. Účel této volby spatřuje v „zajištění chodu plánované univerzity a posílení významu českého jazyka a písemnictví v království i říši“. Stejně jako Kateřina Kubínová přitom klade náměty maleb do souvislosti se slavností svátku Kopí a hřebů

Páně. Jan Dienstbier vznik maleb spojuje s potřebami mnichů a rozebírá též funkci architektonických prostorů přiléhajících k ambitu, které mohly hrát roli při určování finálního rozmístění a výběru výjevů. Upozorňuje rovněž na „vizuální akcent“ některých prvků výjevů, jež mohly vést například ke zdůraznění paralel vyobrazených starozákonních a novozákonních námětů.

Ústředním tématem diskuse, která je vedena mezi studii J. Dienstbiera a K. Kubínové, je souvislost Slovanského kláštera a vystavování relikvií na nedalekém Dobytčím trhu. Tato spojitost, již dříve nastíněná Kateřinou Kubínovou v její monografii o Emauzském cyklu (2012), je zde oživena v dialogu dvou badatelů, kteří na sebe reagují a upozorňují na rozličné pohledy bádání v souvislosti s rozmístěním maleb. Dienstbier svůj výklad maleb opírá o absenci námětu Ukřížování v ambitu. Tu představuje jako „negativní otisk“, jenž mohl odkazovat na významnost a účel kaple s ambitem sousedící, a vysvětluje jej jako prvek čitelný právě mniškou komunitou, pro kterou byly malby určeny. Kubínová ve svém výkladu vychází ze souvztáhnosti maleb s průběhem liturgického roku, takže se v nich vybranými výjevy připomíná, a celý cyklus tak vnímá v každoročním připomínání Ježíšova života a umučení. Vyhotovení maleb nicméně oproti Dienstbierově studii dává do souvislosti se svátkem Kopí a hřebů Páně. Líčení dějin spásy ve výjevech je podle ní rovněž spjato s řeholním životem a připomínáním si smyslu významu těchto dějin, které tak měli slovanští mniši neustále na zřeteli, na čemž se oba autoři shodují. Druhému životu nástěnných maleb se věnuje Petr Skalický, jenž nabízí přehled druhotných a restaurátorských zásahů napříč staletími, které ovlivnily jejich soudobé dochování. Mezioborový dialog je tím obohacen o pohled památkáře a v navazující stati Adama Pokorného také o zorný úhel restaurátora.

Závěrečná třetina textů již souvisí se Slovanským klášteřem jen velmi volně a věnuje se obecněji jazyku a literárním památkám doby Karla IV. Postavení českého jazyka a postupně etablování jeho role vedle latiny, řečtiny, němčiny a v neposlední řadě i chorvatské slovanštiny rozebírá Petr Nejedlý. Martina Jamborová se zaměřuje na převod *Korunovačního řádu Karla IV.* z latiny do češtiny, Kateřina Voleková na staročeský překlad mariánských hodin, Matouš Jaluška pak na překlady textů staročeské rytířské epiky v Karlově době. Lukáš Reitingger prezentuje Petra II. z Rožmberka jako prvního čtenáře (a možná i objednavatele) krumlovského kodexu *Liber depictus*, studie Daniela Soukupa poté představuje postavu Panny Marie a její akcent v témže rukopisu

v kontextu protizidovských aspektů středověké politiky. Závěrečný text Martina Bažila uvádí možné pohledy na masopustní hru *Des entkrist vasnacht*, ve které autor nalézá možné narážky na Karla IV. a jeho okolí.

Sborník *Karel IV. a Emauzy* přináší pohled na roli Slovanského kláštera z širokého mezioborového spektra, zůstává nicméně skutečností, že diskuse je vedena především uvnitř jednotlivých disciplín. I přesto je velmi obohacující, jak svědčí zejména dialog mezi Klárou Benešovskou, Janem Dienstbierem a Kateřinou Kubínovou.

BARBORA UCHYTILOVÁ

Severozápadní Čechy za vlády Lucemburků. Výstava k 700. výročí narození Karla IV. 6. 5. – 30. 10. 2016, Jízdárna teplického zámku, edd. Michaela OTTOVÁ – Lubomír TURČAN, Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích, Litoměřice 2016

343 s., ISBN 978-80-87784-16-7

Husovské a karlovské výročí v letech 2015/2016 bylo přesvědčivým důkazem, že lze všude najít libovolné spojnice „jubilantů“ s jednotlivými oblastmi, jen aby se otevřely měšce na podporu výstav, konferencí či publikací. V případě výstavy a knihy *Severozápadní Čechy za vlády Lucemburků* nás hned vstupní text Lenky Bobkové a Michaely Hrubé přesvědčuje, že zde k násilným výkladům nebylo třeba sahat. Severozápadní Čechy hrály významnou geopolitickou roli již za krále Jana, což bylo dáno nejen zahraniční politikou a složitými vztahy se saskými Wettiny, ale i významnou prezencí zdejších rodů na lucemburském dvoře. S licencí od Petera Morawa lze říci, že severozápadní Čechy byly „königsnahe Landschaft“. Tuto pozici Jan i Karel posilovali budováním lenních vazeb ke zdejším nobilitě, v Čechách často jen nedlouho usedlé a na panovnické přízni tudíž závislejší.

Nebyla to však jen šlechta, kdo s panovníkem spolupracoval, ale i zdejší urbánní centra. Král Jan vydal 58 listin pro městské příjemce ze zdejšího regionu, což představuje více než polovinu takových písemností expedovaných jeho kanceláří (s. 30). I přes určité zkreslení dané příznivým dochováním ve zkoumaném regionu jde o jasný důkaz jeho významu v lucemburské teritoriální politice. Otázka po přečtení prvního oddílu, jenž

tvorí právě jen úvodní studie, tak zní logicky. Promítne se uvedená afinita i do umělecké tvorby severozápadních Čech a bude možné sledovat konkrétní vazby na dvůr? Pro její zodpovězení zvolili editoři standardní schéma: sochařství, malířství, architektura, umělecké řemeslo, hmotná kultura a hrady.

Právě kapitola o opevněných sídlech ukázala tyto vztahy v nejpřesvědčivější podobě. Systematický výzkum Milana Sýkory, který se zaměřuje právě na severozápadní Čechy, přinesl nejen řadu konkrétních poznatků k jednotlivým hradům, ale i změnu pohledu na zakladatelskou činnost Jana Lucemburského. V případě hradů byla dříve chápána jako spíše nevýrazná, což Sýkora na základě svého bádání odmítl. Výzkum militarií ukazuje na významné bojové aktivity v regionu, ovšem přehrániční konflikt měl být jen jednou z pohnutek k dobudování sítě královských či lenních hradů; stejně tak hrály roli motivace hospodářské, související s obchodem a těžbou rud. Sumář aktivit panovníka, jenž se přitom mohl opřít již o stávající síť hradů, je úctyhodný: „Po nástupu na trůn Jan získal zpět do svého vlastnictví hrady Most a Kadaň, dostavěl hrad v Litoměřicích, podnikl výstavbu nových lenních hradů Perštejn, Hasištejn, Nový Žeberk, Krupka, Kyšperk, Střekov a Kamýk, majitelé starších hradů Starého Žeberka a Rýzmburka (Oseka) se s nimi uvázali v léno“ (s. 198–199).

V případě movitých památek je pochopitelně hledání souvislostí složitější. Sochařskou produkci si chronologicky rozdělili tři autoři. Lubomír Turčan, který zpracoval janovské období, se mohl opřít jen o několik, byť zajímavých artefaktů, region je ovšem chudý i na produkci z období, kdy umění vládl krásný sloh. Na něj se zaměřila Michaela Ottová, musela nicméně hned v úvodu konstatovat, že v „památkovém fondu oblasti severozápadních a severních Čech postrádáme bohužel kamenosochařské doklady vrcholného krásného slohu a nemáme ani zprávy, že by zde původně nějaké byly“ (s. 82). Bylo tak nutné se spokojit s řezbářskými pracemi pozdního krásného slohu, jichž je nicméně více než 40 (zejména madony a piety). Ottová je dává do souvislosti – tu více, tu méně hypoteticky – s pražským dvorským prostředím, a staví se skepticky k možnosti lokálně působících dílen.

Absenci kamenosochařství přijal jako skutečnost Aleš Mudra, jenž zpracoval vlastní karlovské období a přímo do názvu studie vytkl pojem řezbářství. Autor konstatuje ve srovnání s ostatními regiony vysoký počet kvalitních řezbářských prací, což vysvětluje těsnými kontakty objednavatelů s dvorským prostředím. Mudra nejdůsledněji